

Жанна Іванова
Віктор Кульчицький
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)

Скорочення у системі словотвору німецької мови

Анотація: стаття присвячена використанню аббревіатур в сучасній німецькій мові, так як кількість аббревіатур постійно зростає у зв'язку з різким збільшенням потоку інформації, розширенням впливу засобів масової комунікації, розвитком науки і техніки, торгівлі, реклами, активізацією адміністративної і політичної діяльності, необхідністю заміни описових номінацій, термінотворення.

Ключові слова: скорочення, термінологія, лексеми, фахова література.

Abstract: the article is devoted to the use of abbreviations in modern German, as the number of abbreviations is constantly growing due to the sharp increase in information flow, expanding the influence of mass media, development of science and technology, trade, advertising, intensification of administrative and political activities. descriptive nominations, term formation.

Key words: abbreviations, terminology, tokens, professional literature.

Абревіація належить до числа найпродуктивніших способів словотвору сучасної німецької мови.

Результатом скорочення є різнопланові одиниці, що не завжди вписуються в рамки класичних дефініцій, які знаходимо у фаховій літературі. У лінгвістичних працях абревіація зазвичай подається окремо, або як види скорочень. Зокрема, серед складених слів можна виявити компоненти, які є скороченнями довших лексем, наприклад: *der Ölweig* ← *der Ölbaumweig*. Трапляються також приклади, в яких процес скорочення відбувається не в першій, а другій частині складеного слова, наприклад: *der Briefsteller* ← *der Briefschriststeller*, *der Vietnamfilm* ← *der Vietnamspielfilm*.

Кількість абрєвіатур постійно зростає у зв'язку з різким збільшенням потоку інформації, розширенням впливу засобів масової комунікації, розвитком науки і техніки, торгівлі, реклами, активізацією адміністративної і політичної діяльності, необхідністю заміни описових номінацій, термінотворення. Досить уважно подивитись довкола, щоб переконатись, наскільки глибоко увійшла абрєвіація в повсякденне життя кожного з нас. Але донедавна мало місце певне недооцінювання цього типу словотворення і, як наслідок, недостатня увага до його вивчення. Ще й зараз абрєвіації, здебільшого, відводиться другорядна роль. Такий стан справ поліпшують спеціальні дослідження у яких не лише здійснено детальну структурно-семантичну класифікацію складноскорочених слів, а й показано істотні розходження між ними, встановлено функціональну самобутність цього типу похідних лексичних одиниць.

Визначна роль у розвитку абрєвіації належить словоскладанню, бо поява великої кількості абрєвіатур – це своєрідна реакція на композиційне ускладнення словоскладання. Зростаюча конкретизація значення термінологічної лексики спричинює своєрідний «комполітний вибух», різке зростання кількості складних багатоконпонентних термінів. Цій тенденції, яку важко поєднати з істотними неодмінними якостями терміна – лаконічністю та точністю, – протистоїть, урівноважуючи її, така компактна форма лексемного «скорочення» як абрєвіація. Тому і в мові вчених чи фахівців, і в окремих терміносистемах, та й у текстах масової комунікації все чіткішою є тенденція до розвитку абрєвіатурної лексики на ґрунті «відносно узуальних» або узуальних комполітів та словосполучень – назв міжнародних чи національних організацій, закладів, офіційних установ, країн, партій, політичних, військових, економічних союзів тощо: *DIN = Deutsche Industrie-Norm, ASP = Arbeitsgemeinschaft Sozialdemokratischer Frauen, VFBP = Volksfront für die Befreiung Palästinas*. Проте складноскорочені слова виникають і в результаті усічення лексем, порівняйте: *Professional = der Profi, der Totalisator = der Toto, der Autobus = der Bus, die Trambahn = die Bahn*. Більшість абрєвіатур все ж є скороченнями ініціального типу на базі словосполучень та складних слів або ж

усіченими лексемами, решта ж типів /ініціально усічені, скорочено похідні, складноусічені, частково-скорочені слова, контрактури та скорочені слова з суфіксоподібним кінцевим компонентом уживаються переважно в окремих терміносистемах і не мають загальномовного побутування.

Поширеними є слова з першими складовими – «*homo-*», «*psycho-*», «*kosmo-*», «*bio-*», «*euro-*», тощо. «*Bio-*», «*euro-*» самостійно в мові не вживаються, їх прийнято вважати скорочення слів, оскільки вони є морфемами. Тут знову ж таки виникає запитання, чи слід називати згадані вище утворення скороченнями, бо якщо це так, то для них повинна існувати відповідна базова лексема. Не вважаючи такі утворення скороченнями, слід встановити їх словотвірний статус.

Наведені вище утворення можна віднести до двох різних видів – до групи скорочень, перша частина яких скорочується до перших складів, або ж у групу, де перша складова є усіченням на «о». Такими скороченнями є наприклад: *Biorhythmus* ← *biologischer Rhythmus*, *Abo* ← *Abonement*, *Homo* ← *Homosexueller*, *Euro* ← *Europa*.

Щодо зазначених прикладів ми дотримуємося думки, що їх можна віднести до двох груп, а саме:

1. Складні слова з апокопою (тип скорочення, коли внаслідок словотворчих процесів залишається перша частина базового елементу), наприклад: *Abo* ← *Abonement*, *Homo* ← *Homosexueller*, *Euro* ← *Europa*. У цих випадках зберігається перша частина слова, яка несе основне семантичне навантаження.

2. Композити, до складу яких входять прикметники. Зокрема, із суфіксом «*-logisch*», як наприклад: *das Ökosystem* ← *ökologisches System*, *die Psychoanalyse* ← *psychologische Analyse*.

Прикладом складеного скорочення є *Linol-* ← *Linoleum* у словах *der Linolschnitt*, *der Linoldruck*. У праці В. Фляйшера та І. Барц знаходимо приклад *Turbo* ← *die Turbine*, який є скороченим варіантом «*Turb*» + закінчення «*o*», «*Turbo*» вживається у значенні «швидко», «дуже швидко». Насьогодні значення слова розвинулись настільки, що в одному випадку зустрічаємо замість повного слова «турбіна», а в іншому

значенні «швидко»: таким чином можна говорити про полісемію зазначених одиниць. На межі обох значень перебуває *der «Turbodiesel»*, яке, залежно від технічного застосування і від знання реципієнта, може вживатись у значенні *частини*, що знаходиться всередині турбіни та в значенні – *швидко*. У випадку, коли «Turbo» вживається в значенні *Turbine*, його можна розцінювати як морфемний варіант, утворений в результаті процесу скорочення. Таким чином ми відносимо утворення *Euro-*, *Linol-*, *Turbo-* до групи скорочених морфем зі специфічними ознаками словоскладання. Інші приклади – *inter-*, *tele-* вживаються без змін у складених словах. Існують також приклади, коли невірні елементи є другою складовою у відповідних словах, наприклад: – *das Motel*, *das Bootel*.

Проблемними випадками класифікації скорочених слів в межах словотвору є явище контамінації, контракції, змішані типи словоскладання. Мова йде про утворення, які формуються зі складених слів і в яких можуть випадати навіть цілі слова вихідної лексики, наприклад: *das Meisterstückwerk* ← *das Meisterstück* + *das Stückwerk*, *der Ehrgeiz* ← *der Ehrgeiz* + *der Geizhalls*, *der Besserwessi* ← *der Besserwisser* + *der «Wessi»*. Крім того, існують приклади, в яких випускаються частини морфеми, наприклад: *das Schwabylon* ← *das Schwabing* + *das Babylon* (назва готельного комплексу у Швабінгу). Таким чином часто утворюються іронічні або смішні слова. Зазначеним випадкам, важко знайти місце в словотворі чи серед скорочень, чи серед особливих випадків словоскладання. У працях, присвячених виключно скороченням, вони не розглядаються, а в працях, що розглядають словотвір загалом, вони займають неоднозначну позицію. В. Фляйшер у жодному разі не відносить їх до скорочень. У праці В. Генцена можна знайти суперечливі твердження, як, наприклад, таке, що до групи часткових скорочень належать приклади, у яких випадає середня частина відповідної базової лексики. К. Гансен дотримується думки, що, зокрема, англійський приклад *smog* ← *smoke* + *fog* можна віднести до особливих випадків словоскладання. Погоджуючись із думкою Р. Барч, Г. Фатера, В. Вірегге та інших мовознавців, називаємо такий вид скорочень амальгамою і розглядаємо їх як окреме явище в межах словотвору,

наприклад: *Kurlaub* ← *Kurort* + *Urlaub*, *Eurovision* ← *europäisch* + *Television*.

Продуктивність абрєвіації зумовлена, передовсім, відсутністю будь-яких формальних обмежень на участь у словоскладанні абрєвіатур. Можливості утворення на базі цього лексичного пласта суфіксальних, префіксальних або напівпрефіксальних слів значно менші, проте їх існування не викликає сумнівів, порівняйте: *FCKW-frei*, *die Ex-DDR*, *die DDR-ologie*, *USA-weit* тощо.

Цікавим явищем є складене слово, друга складова якого «скорочена на суфікс», наприклад, *der Mähdrescher* ← *die Mähdreschmaschine*. Г. Вельманн зараховує утворення такого типу до скорочень, наприклад: *der Laster* ← *der Lastwagen*, *Vollernter* ← *Vollerntemaschine*, і пояснює це явище таким чином, що друга складова базової лексеми замінена суфіксом. В. Фляйшер розглядає також такі приклади, і вважає суфікс «-er» скороченням другого елемента базової лексеми. Ми дотримуємось думки, що наведені вище приклади не є скороченнями, а похідними, утвореними за допомогою суфіксації.

Досить цікавим у межах словотвору залишається ще одне явище. На думку П. Поленца, Й., Г. Вельманна випадки, на зразок *die Schau* ← *schauen*, *der Ausdruck* ← *die Ausdrückung* є особливим скороченням – це спосіб утворення нових слів шляхом «скорочення» твірної основи (усічення морфем), таким чином часто утворюються іменники від дієслів та прикметників. Саме при утворенні іменників від прикметників відкидається суфікс і може відбуватись зміна голосної в основі, наприклад: *die Sanftmut* ← *sanftmütig*.

Скорочення можуть виступати новими словотвірними основами, і таким чином вони також беруть участь у процесах словотвору, з них утворюються похідні слова суфіксальним способом, за допомогою суфіксів *-er*, *-ler*, наприклад: *BGRer*, *FDJler*.

В особливу групу слід виокремити композити з першим компонентом-літерою, ще є своєрідним малюнком, піктограмою, яка ілюструє форму чи конфігурацію поняття, вираженого опорним словом, наприклад: *U-förmig*, *O-beinig*, *V-*

Zeichen тощо. Їх можна назвати «складними словами з компонентом-пiктограмою».

Основними функціональними ознаками складноскорочених слiв та усiчених лексем є часова обмеженiсть iх побутування в мовi, порiвняно з рештою лексем, та вживанiсть у певних термiносистемах, на певнiй територiї, а iнколи й лише в мовi певних груп людей, об'єднаних з професiйних чи iнших мiркувань. Номiнативна сутнiсть абрeвiацiї у всiх випадках полягає в змiнi форми означення номiната шляхом її усiчення чи скорочення з метою розширення функцiонального дiапазону цiєї форми, економiї мiсця, зусиль та мовних засобiв. Тому значення абрeвiатури спiвiдноситьс'я з референтом не безпосередньо, а лише через значення вiдповiдної повної форми. Однак i тут спостерiгається тенденцiя до «iзоляцiї» семантики окремих абрeвiатур порiвняно зi своїм повнооформленим еквiвалентом. Цьому сприяють значнi звуковi розходження мiж ними, певна самостiйнiсть абрeвiатури стосовно роду, числа та вiдмiни, що спричинюються або до стилiстичної диференцiацiї, або до витiснення семантичного прототипу його скороченим чи усiченим варiантом. Не варто все ж переоцiнювати розмах i значення таких процесiв, що виникають пiд «тиском» лексико-семантичної системи мови i спрямованi на усунення дублетних форм.

Абрeвiатури активно залучаються до процесiв словотворення i є невид'ємним елементом словотвiрної системи сучасної нiмецької мови.